

גדרי כיבוד ומורא אב ואם

קידושין דף ל:

ת"ר שלשה שותפין הן באדם הקב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני
קידושין דף לא:

תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני

קידושין דף לא:

ת"ר איזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא

מתי מחוייב הוא לעשות רצון אביו?

תלמוד בבלי יבמות ה:

דתניא יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבין בכבודי.

שם ו.

דתניא יכול אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל +ויקרא י"ט+ איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבין בכבודי.

רש"י

היטמא - בבית הקברות להשיב אבידה או שהיתה עומדת בחוץ ואמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו וילפינן לאו דטומאה ולא דהשבת אבדה מלאוי דשבת.

ריטב"א

פרש"י ז"ל שא"ל כן לבטלה ולא לשום דבר, ואינו נכון דא"כ למה ישמע לו אפילו בדברים של רשות וכ"ש לעשות עבירה או לדחות מצוה, שאין עושה כבוד אלא בעושה דבר להנאתו.

תוס'

ומטמא ומניח מלהחזיר אבדה כדי להביא גוזלות לאביו.

רשב"א יבמות ו.

ואע"פ שאמר לו האב לחמר אחר הבהמה לפי שאין עיקר כבודו אלא במה שיש לו בו הנאה וכדאמרין בקדושין (ל"א ב') איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלבישו ומנעילו אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצטוו עליה **וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא.**

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמ

וע"ש ברשב"א שמשמע מדבריו שדוקא לדחות לאו.

נישואין

מהרי"ק קסז

ואשר נסתפקת אם יש כח ביד האב למחות ביד בנו לישא אשה אשר יחפוץ בה הבה? לעניות דעתי נראה שאם היא אשה ההוגנת לו, שאין כח ביד האב למחות ביד הבה. [א] חדא דאפילו לענין ממון, אודי ליה רבנן לרבי ירמיה כמאן דאמר משל האב, וכן פסקו כל פוסקי הלכות אשר ראיתי. כל שכן הכא שהוא דבר השייך בצערא דגופא להניח האשה אשר חפץ בה ויצטרך לקחת אשה אחרת אשר לא תישר בעיניו כל כך ... דקרוב הדבר בעיני להיות כמצוה לעבור על דברי תורה שהרי אמרו רבותינו ז"ל: "אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה" (קידושין מא ע"א) ... הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו וכן בכמה מקומות חשו חכמים ז"ל לחבב האשה על בעלה ... [ב] ועוד, דעד כאן לא מיפלגי אם משל אב אם משל בן, אלא בדבר דשייך האב בגווה - פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו. אבל במלתא דלא שייך בגווה כי הכא, פשיטא דאין כח לאב למחות בבן, לא משום כבוד ולא משום מורא. ... דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו כו', מורא לא יושב במקומו ולא סותר את דבריו כו', וכן כיוצא בזה דשייך לאב. אבל במלתא דלא שייך האב בגווה, פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו.

רמ"א יורה דעה רמ, כה

וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבה, א"צ לשמוע אל האב.

עליה לארץ

תלמוד בבלי קידושין דף לא:

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה לי: בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל. שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לי: מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ? א"ל: אסור. לקראת אמא, מהו? א"ל: איני יודע. [אתרח] פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום.

עמוד הימיני סימן כב

שאלה נשאלה מטעם מדריכים של תנועות נוער דתיות בארה"ב העוסקים במתן חינוך לעליה לארץ לחניכיהם וזה בניגוד לרצון הוריהם השאלה היא האם אין פגיעה במצוות כיבוד אב וא"א בעליה לארץ בניגוד לרצון ההורים וכן אם מותר וראוי למדריכים לחנך לקראת זה. ת"ר מנין שאם א"ל אביו הטמא או שא"ל אל תחזיר שלא ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבים בכבודי. וברמב"ם פ"ו מממרים ה"ב מי שא"ל אביו לעבור על דברי תורה בין שא"ל לעבור על מצות ל"ת או לבטל מ"ע אפילו של דבריהם ה"ז לא ישמע לו שני איש אמו וכו' כולכם חייבים בכבודי. ובכ"מ.... נראה הטעם משום דכיון דקיי"ל דכל מילי דרבנן אסמכוהו אלאו ללא תסור ה"ה ככל דברי תורה... והנה בענין ישיבת א"י דעת הרמב"ן שהוא מצוה מה"ת בכל הדורות..... ובדעת הרמב"ם נחלקו הדעות לדעת האב"ן... גם הרמב"ם מודה שהוא מה"ת אכן לפי הרשב"ש וכן לפי ס' פאה"ש.. לפי הר"מ מצות ישיבת א"י היא מדרבנן.... דלפ"ז מיתלתי תלי במחלוקת הר"מ והרמב"ן... אי לא תסור הוא מה"ת במצוות דרבנן כדעת הרמב"ם שם או שאינה אלא אסמכתא כדעת הרמב"ן ולפי הרמב"ן כיון שאי"ז אלא מדרבנן אין לנו שמצוה דרבנן תעמוד נגד כיבוד אב וא"א דאורייתא... מ"מ לעניננו אין נפ"מ מזה שהרי לרמב"ן מצות ישיבת א"י היא מן התורה א"כ ודאי דלא ישמע לו בזה א"כ לכל הדעות אין חל בזה מצות כיבוד אב וא"א אם מפני שזה נגד התורה ואפי' אם ננקוט בדעת הר"מ שהיא מדרבנן הרי לר"מ לשיטתיה גם כשאומר לעבור בדרבנן אין שומעין לה....

איתא בקידושין ל"א רב אסי הו"ל אמא זקנה וכו' שבקה ואזיל לא"י שמע דקא אזלה אבתריה אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל מהו לצאת מא"י לחו"ל א"ל אסור לקראת אמא מהו א"ל איני יודע וכו' א"ל נתרצת לצאת המקום יחזירך לשלום... דברי הרשב"ש

ודברי הסי' מעיל צדקה שאם אינו מוצא מחייתו בא"י לא חייבתו תורה בשיבת א"י... מזה אנו למדים ששיבת א"י מותנית בשיבה שיש בה רוחה כי רק זו שם ישיבה עליה אבל אם יש לו הטרדה ע"י ישיבה זו לא זוהי הישיבה שחייבה תורה מעתה נראה שהדיון בנידון דכיבוד או"י הוא ג"כ לא מצד המצוה כשלעצמה אלא מצד ההטרדה שדבר זה גורם לו שמניח אביו ואמו בצער ואינו מסייע בשעת דחקם שכיון שכן אין ישיבתו בארץ גורמת לו הרגשת רוחה ושמחה מהאחוזות בנחלת ה' אלא אדרבא הטרדה וצער ולא זוהי הישיבה שחייבה תורה... וא"ש מאד לפ"ז דברי המהרש"א שהבאנו לעיל שמחמת חביבות מצות כיבוד אב ואם חזר ובא לפני ר"י ואף ר"י נזקק להתיר לו ספיקו מחמת ראותו אצלו חבת מצוה זו... אילו לא שהיה רואה אצלו טרדה וצער מיוחד לא היה מתיר לו היציאה כי לא מנו חכמים להתיר אלא ת"ת ולישא אשה וסתמם כפירושם דלשאר מילי אסור אפילו לשום מצוה אחרת... אלא מאחר שראה אצל רב אסי שהוא מוטרד ביותר ואף רב אסי עצמו רק מרוב צער על אי אפשרותו לצאת לקראת אמו חזר ובא ואז התיר לו ר"י בהחלט כיון שעמעם עליו וראה בו טרדה גדולה שמשו"כ לא היה בשיבה זו בא"י משום קיום המצוה כלל... מסקנא דמילתא אין בכח מצות כיבוד או"י לדחות מצות ישיבת א"י ואפילו לא לפי שעה ורק אם יש לו טרדה מצד אי אפשרותו לכבד... ומכאן יש ללמוד לניד"ד שמי שנמצא אצל הוריו היא בגדר עוסק במצוה לענין כיבוד והוא פטור מכל מצוה אחרת... אלא א"כ נבוא על מצות עליה והאחוזות בארץ בשעה מצד שיש בזה משום הגברת כוח העם היושב בציון ומהוה גם הרתעה כלפי האויבים מבחוץ גם כח הגנתי ממש בבא שעת מבחן וכן כיון שהעולה לא"י הוא שומר תורה ומצוות שבעלייתו הוא מגביר את כוח הצבור הנאמן לקדשי ה' וזה יש לו ערך גדול לריבוי זכות העם יושב כאן ולקרב הגאולה אך זה דורש בירור מצ"ע... אכן זה אמור כשהבן ע"י המצאו ליד ההורים עוסק בפועל בכבודם אולם אם אין הדבר כן שההורים אינם זקוקים לטיפול ואינם מעוניינים בזה כלל רק שאינם מרוצים מעצם עליית הבן לא"י ויותר מרוצים שימצא בארצם בגלל טובת הבן עצמו בזה נראה שהענין שונה. וכדלהלן הרמ"א סי' ר"מ סכ"ה פסק שאם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפץ בה אין הבן צריך לשמוע לאב בזה וכי ע"ז הגר"א... דלא אמרו אלא מאכילו וכר דשייך ביה אבוא... אכן בסי' המקנה קיד' ל"ב מדויק מדברי רמ"א אלה שרק לענין לישא אשה הוא דא"י לשמוע בקולו הא בדבר אחר חייב מדין מורא.

שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' עב

בתשוב"ץ ... ואין מותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל אלא ללמוד תורה אם אינו מוצא בא"י מי שילמדנו או מפני כיבוד אב ואם עכ"ל... להגאון בעל הפלאה ז"ל... דזה לשונו: במדרש לך לך, לך אני פטור מכיבוד אב ואם... משום דתרח אינו עושה מעשה עמך, אבל לאחר אין מצות עליית א"י דוחה מצות כיבוד... דאברהם שאני שהי' דינו כגר שנתגיר... ויש להעיר דמהגמי' בקדושין שם... יש יותר הוכחה להתשוב"ץ דמותר אפי' לצאת מא"י לחו"ל משום כיבוד או"י דהא רב אסי שאל לרבי יוחנן אם מותר לצאת מא"י לחו"ל לקראת אבא, ומתחילה ענה לו: איני יודע, וכשבא בפעם שני' אליו, אמר ליה אסי נתרצת לצאת... המקום יחזירך לשלם... ברמב"ם בפ"ה מה' מלכים ה"ז שפוסק שמותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים... שמשונה מצוה זו של ישיבת א"י מכל שאר המצוות, דבכל המצוות אם אינו מקיימם עבירה בידו, ואילו כאן כשיושב אדם בחו"ל אין עבירה בידו, ורק אם עולה לא"י מקיים ע"כ מצוה... דמצות ישוב א"י איננה חיובית להדר בחו"ל וכו'. מצאתי לאחר מיכן שגם הגאון הגר"ש סלאנט ז"ל מי שהיה רבה הראשון של ירושלים ת"ו כתב ג"כ לבאר בכזאת במחברת הלבנון ח' טבת תרכ"ד דשיבת א"י אינה מצוה חיובית, ואפילו לדעת הרמב"ן ז"ל וסייעתו שסוברים שזה נחשב למצוות עשה של וירשתם אותה וישבתם בה מ"מ מודים דאינה מצוה חיובית כמו שארי מצוות... מכל הלין שנתבאר נלפענ"ד דאין הדבר ברור כ"כ להתיר לתנועות נוער בחו"ל לחנך ולהכשיר נוער לעלייה לארץ אף בניגוד לרצון הוריהם, ויש הרבה לשקול לחוש בזה משום פגיעה במצוות כיבוד אב ואם החמורה.

האם במורא הוי כמו בכבוד משל אב או דהוי גם משל בן?

תלמוד בבלי קידושין לא.

עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו אמר רב יהודה אמר שמואל שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ורב כהנא מתני' בשמונים ריבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה האחרת נתן הקב"ה שכר שנוולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

ר"ן על הרי"ף קדושין יג.

ומסקינן משל אב... וכ"ת אם כן תקשי לן הא דאמר' לעיל עד היכן כבוד אב ואם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון שהפסיד בשבילו ששים רבוא שכר איכא למימר דכי אמרינן דדוקא משל אב ה"מ לכבודו אבל כדי שלא לצער יוש לו לאבד כל ממון שבעולם אי נמי כי אמרינן משל אב ה"מ בדאיכא חסרון כיס אבל התם עובדי רוחא בעלמא הוה.

תלמוד בבלי קידושין לב.

משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן בר אושעיא אמר משל אב. ת"ש שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו ואי אמרת משל אב מאי נפקא ל"י מיניה בראוי לירשו.

רמב"ם ממרים ו, ז

עד היכן הוא כיבוד אב ואם, אפילו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק.

כסף משנה ממרים ו, ז

ומאחר שרבינו פסק לעיל שאינו מאכיל אלא משל אב אם כן האי ארנקי היינו כשהוא של אב דוקא וכמו שנתבאר ואם כן היאך כתב ואפילו נטלו כיס של זהובים שלו. ויש לומר דסבירא ליה דכי אמרינן דוקא משל אב הני מילי לכבודו אבל כדי שלא לצער יוש לו לאבד כל ממון שבעולם... ואם תאמר א"כ מאי מותיב מינה למאן דאמר משל אב יש לומר דאין הכי נמי דמאן דמותיב לא אסיק אדעתיה לפלוגי בהכי ומאן דתריץ הוה מצי לשנויי הכי אלא דאהדר ליה לפום שיטתיה דלא הוה מפליג ביניהו.

מחילה ב'מורא'

תלמוד בבלי פסחים קח.

בן אצל אביו בעי הסיבה איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי תא שמע דאמר אביי כי הוינן בי מר זגין אבירכי דחדדי כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים.

בעל המאור, המכתב, המאירי, כלבו, אבודרהם

דרך האב למחול על כבודו לבנו מתוך קרבתם היתרה.

רשב"ם שם

בן אצל אביו צריך הסיבה. דלא הוי כפוף כל כך.

מהר"י פערלא על ספר המצוות לרס"ג

לפי שאם אינו שומע לאביו כדי לא לעבור על לא תעשה אין בזה זלזול במורא, אלא שמורא שמים הוא גדול אצלו יותר ממורא אביו.